

LANTBRUKETS PSYKOSOCIALA PULS – DEL I

Screening av lantbrukets psykosociala arbetsmiljö samt åtgärdsprogram för att förbättra lantbrukarnas psykosociala arbetsförhållande, psykisk hälsa och sociala nätverk.

Christina Lunner Kolstrup och Peter Lundqvist
Arbetsvetenskap, Ekonomi & Miljöpsykologi, SLU, Alnarp

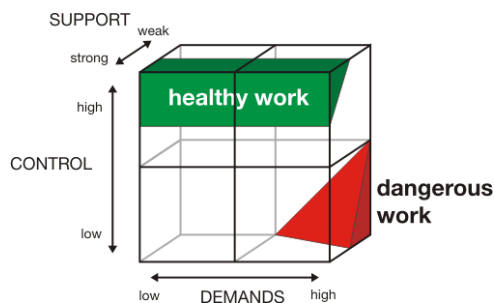
Förord

I det följande slutredovisas sammanfattande resultat av projektet *LANTBRUKETS PSYKOSOCIALA PULS – Screening av lantbrukets psykosociala arbetsmiljö samt åtgärdsprogram för att förbättra lantbrukarnas psykosociala arbetsförhållande, psykisk hälsa och sociala nätverk* (SLF projekt: V0735021). En mer omfattande redovisning av projektet planeras i Fakulteten för Landskapsplanering, Trädgårds- och Jordbruksvetenskap rapportserie under 2012 samt i ett sammanfattande faktablad.

Bakgrund

Svenskt lantbruk har under de senaste decennierna genomgått omfattande strukturomvandlingar. Företagen har blivit färre, men större i omfattning. Expansionen från mindre familjeföretag till större lantbruksföretag innebär ofta ett stort ekonomisk ansvar och risktagande, ett personal- och arbetsgivaransvar samt många arbetstimmar – en förändring och förvandling från bonde till företagare. Det finns fortfarande många mindre lantbruksföretag där företagaren dagligen arbetar i ensamhet och inte har någon större social kontakt med t.ex. egna anställda, grannar, arbetskollaborer från eventuellt kompletterande arbete eller familj. Partnern kan ha ett arbete utanför lantbruksföretaget och därmed en annan vardag som inte relaterar till samma verklighet.

Både små och stora lantbruksföretag representerar ett yrke som är mycket beroende av utomstående villkor, som man som individ inte själv kan påverka såsom väder, lagar och förordningar från regering, myndigheter och EU, sjukdomsangrepp (växt och djur), diverse yrkesrelaterade skatter och miljöavgifter samt negativa samhällsattityder till lantbruket. Lantbruksföretagare kan uppleva att det ställs höga krav på dem med hänsyn till bra produktionsresultat, stabil ekonomi samt ett medvetet samhälls- och miljöansvar. Samtidigt kan de uppleva små möjligheter att påverka och kontrollera - speciellt de utomstående villkoren. Höga krav, låg kontroll och lågt socialt stöd (figur 1) kan enligt Karasek (1979; 1990) och Johnsson (1986) förorsaka dålig psykosocial arbetsmiljö med stress, utbrändhet och allmän psykisk ohälsa till följd.

Figur 1. Arbetskrav, kontroll and socialt stöd enligt Karasek, 1979; 1990; Johansson, 1986).

Arbetslivsinstitutet i USA (NIOSH) har listat lantbrukare som ett av de 10 mest stressande yrkena i arbetslivet (NIOSH, 1996). Forskning i bl.a. USA har kopplat stressen och den psykiska belastningen till en mängd olika orsaker som bland annat ensamarbete, ekonomiska bekymmer, väderberoende och familjeproblem. Den psykiska pressen kan medföra sömn- och koncentrationssvårigheter, familjeproblem, psykosomatiska sjukdomar, ökad olycksfallsfrekvens och i värsta fall självmord (Walker and Walker, 1987, Gunderson et al, 1993 & Elliott et al, 1995). I de Nordiska länderna har en del studier genomförts. I en studie om yngre mjölkproducenter (30-44 år) konstaterade Lundqvist (1988) att de hade en mer konfliktfylld situation, arbetade längre arbetstider och var mer oroliga än äldre kollegor. De oroade sig mer om ekonomiska problem, bristen på ledighet samt hade svårare att hantera motstridiga krav från arbete och familj. Holmberg (2004) fann att svenska lantbrukare hade höga krav i arbetet, men upplevde också en hög grad av kontroll, men de var också mer otrygga inför deras arbetssituation jämfört med andra yrkesgrupper. En dansk undersökning bland 374 lantbrukare visade att den psykosociala arbetsmiljön generellt var god. I studien konstaterades det att lantbrukarna upplevde höga kognitiva och sensoriska krav (Jord til Bord, 2005). Utvecklingsmöjligheterna inom yrket värderades som goda och deltagarna i studien ansåg att de utförde ett meningsfullt arbete. Även om det förekom en del ensamarbete tyckte de danska lantbrukarna att det fanns en stor grad av socialt stöd. Mellan 2-3 % av de tillfrågade i studien led av omfattande stressymptom.

En studie från Australien fann myckethöga frekvenser av utbrändhet bland mjölkföretagare, vilket var högre jämfört med andra yrkeskategorier i Australien. Företagarna upplevde att de hade mycket höga krav från omvärlden mht globalisering, miljö samt ekonomi. Även om företagarna angav mycket hög kontroll över deras arbete, så var toleransgränsen nådd (Wallis, 2006). Resultat från en svensk studie visade att den psykosociala arbetsmiljön var sämre bland anställda djurskötare på mjölkgårdar jämfört med anställda djurskötare på grisgårdar (Kolstrup et.al., 2008). Speciellt de kvinnliga djurskötarna på mjölkföretagen upplevde att de hade för höga arbetskrav, otillräcklig inflytande och små möjligheter till utveckling. Dessutom ansåg de att det fanns för dåligt ledarskap, feedback och socialt stöd på gårdarna. Resultat gällande deras mentala hälsa och vitalitet visade också att de kvinnliga djurskötarna mätte sämre än de manliga djurskötarna. En annan studie på mjölkgårdar indikerade att kvinnliga anställda kände sig mer stressade än manliga anställda och även mer stressade än anställda på grisgårdar (Kolstrup et al, 2006). Det finns få systematiska studier i Sverige gällande den psykosociala hälsan hos lantbrukare och från olika håll i media har det påtalats hur lantbrukare drabbas av stressymptom och psykiska besvär.

Syfte

Det övergripande syftet med undersökningen var att kartlägga den psykosociala arbetsmiljön och hälsan bland lantbrukare och övriga egenföretagare på landsbygden (Del I). Dessutom var syftet att skapa ett underlag för att kunna utarbeta ett åtgärdsprogram för hur psykosociala arbetsförhållanden, psykisk hälsa samt sociala nätverk på landsbygden kan förbättras (Del II - fortsättningsansökan).

Material och Metoder

Urval

Målgrupperna för undersökningen var lantbrukare, *undersökningsgrupp*, och övriga företagare (icke-lantbrukare), *kontrollgrupp*, på den svenska landsbygden. Ett register omfattande 1200 slumpmässigt utvalda lantbruksföretag med huvudsaklig inriktning på växtodling, mjölkproduktion eller svinproduktion erhöles från Statistiska Central Byrån, SCB, (Lantbruksregistret). Ett register omfattande 400 slumpmässigt utvalda yrkesverksamma egenföretagare i Sverige som ej var lantbrukare erhöles från SCBs Företagsregister. Samma kommuner samt lika ålders- och könsfördelning var representerade i båda SCB-urvalen. Eftersom det visste sig att utskick via Företagsregistret inte gav tillfredsställande svarsfrekvens erhöles ett kompletterande adressregister omfattande 2537 företagare ur Jordbruksverkets (SJV) Landsbygdsprogram. SJVs register samkördes med det tidigare erhållna Företagsregister från SCB för att undvika upprepat utskick. Företagskategorin "enskild firma" valdes ur SJVs register för att uppnå en jämförbar kontrollgrupp. Slutligen gjordes ett slumpmässigt urval om 400 yrkesverksamma egenföretagare och hänsyn togs till att samma kommuner och lika ålders- och könsfördelning var representerade som i undersökningsgruppen.

Metod

Projektet genomfördes som en enkätstudie där frågeformulär och informationsbrev distribuerades med post och deltagarna returnerade deras svar i frankerade kuvert till SLU för registrering och databearbetning. Till undersöknings- och kontrollgrupp användes en modifierad version av frågeformuläret General Nordic Questionnaire for Psychological and Social Factors at Work (QPSNordic) för att spegla forskningspersonernas subjektiva uppfattning av deras psykosociala arbetsmiljö och hälsa. Frågeformuläret består ursprungligen av frågor om den psykosociala arbetsmiljön http://ebib.arbetslivsinstitutet.se/arb/1999/arb1999_14.pdf och är ett redan reliabilitetstestat och validerat frågeformulär. Modifieringen bestod i att använda delar av frågeformuläret och även om ett förkortat frågeformulär användes, så förblev dimensionerna intakta, varvid reliabiliteten och validiteten av dessa bibehölls. Svaren som angavs på en Likert-skala analyserades som separata frågor och sammanställdes dessutom inom varje dimension och bearbetades som kontinuerliga variabler.

Följande dimensioner ingick i det modifierade frågeformuläret:

- **Arbetskrav** – i denna dimension ingick 14 frågor med följande svarsalternativ: *Mycket sällan/aldrig; Ganska sällan; Ibland; Ganska ofta; Mycket ofta/Alltid*, som poängsattes från 1 till 5. Exempel på frågor som ingick i dimensionen: *Har du för mycket att göra? Måste du arbeta i ett mycket högt tempo? Kräver ditt arbete komplicerade beslut?*
- **Rollförväntningar** – i denna dimension ingick 7 frågor med följande svarsalternativ: *Mycket sällan/aldrig; Ganska sällan; Ibland; Ganska ofta; Mycket ofta/Alltid*, som poängsattes från 1 till 5. Exempel på frågor som ingick i dimensionen: *Måste du göra saker som du tycker skulle göras annorlunda? Ställs det oförenliga krav på dig från två eller flera personer?*
- **Kontroll i arbetet** – i denna dimension ingick 9 frågor med följande svarsalternativ: *Mycket sällan/aldrig; Ganska sällan; Ibland; Ganska ofta; Mycket ofta/Alltid*, som poängsattes från 1 till 5. Exempel på frågor som ingick i dimensionen: *Kan du påverka mängden av arbete? Kan du själv bestämma din arbetstakt? Kan du påverka beslut som är viktiga för ditt arbete?*
- **Skicklighet i arbetet** – i denna dimension ingick 6 frågor med följande svarsalternativ: *Mycket sällan/aldrig; Ganska sällan; Ibland; Ganska ofta; Mycket ofta/Alltid*, som poängsattes från 1 till 5. Exempel på frågor som ingick i dimensionen: *Är du nöjd med kvaliteten på det arbete du gör? Är du nöjd med den mängd arbete du gör?*

- **Social interaktion** – i denna dimension ingick 5 frågor med följande svarsalternativ: *Mycket sällan/aldrig; Ganska sällan; Ibland; Ganska ofta; Mycket ofta/Alltid*, som poängsattes från 1 till 5. Exempel på frågor som ingick i dimensionen: *Om du behöver, får du hjälp och stöd från kollegor/anställda? Om du behöver, får du hjälp och stöd från din familj? Får du uppskattning för dina arbetsprestationer från din omgivning?*
- **Samband mellan arbete och privatliv** - i denna dimension ingick 2 frågor med följande svarsalternativ: *Mycket sällan/aldrig; Ganska sällan; Ibland; Ganska ofta; Mycket ofta/Alltid*, som poängsattes från 1 till 5. De två frågor som ingick i dimensionen: *Påverkar kraven i ditt arbete ditt hem- och familjeliv på ett negativt sätt? Påverkar kraven från ditt hem- och familjeliv ditt arbete på ett negativt sätt?*
- **Arbetsmotiv** - i denna dimension ingick 7 frågor med följande svarsalternativ: *Helt oviktigt; Mindre viktigt; Viktigt; Mycket viktigt; Helt nödvändigt*, som poängsattes från 1 till 5. Exempel på frågor som ingick i dimensionen: *Hur viktigt är det för dig att arbetet bidrar till att utveckla dig personlighet? Hur viktigt är det för dig att arbetet är lugnt, tryggt och välordnat? Hur viktigt är det för dig att du har ett tryggt arbete med regelbunden inkomst?*
- **Arbetsengagemang och tillfredsställelse** - i denna dimension ingick 8 påstående med följande svarsalternativ: *Instämmer inte alls; Instämmer knappast; Neutral; Instämmer delvis; Instämmer fullständigt*, som poängsattes från 1 till 5. Exempel på påstående som ingick i dimensionen: *Jag är mycket personligt engagerad i mitt arbete. Jag har starka band med mitt nuvarande arbete, som skulle vara svåra att bryta.*
- **Hur nöjd man är med livet** - i denna dimension ingick 2 frågor med följande svarsalternativ: *Mycket missnöjd; Ganska missnöjd; Varken nöjd eller missnöjd; Ganska nöjd; Mycket nöjd*, som poängsattes från 1 till 5. De två frågor som ingick i dimensionen: *Hur nöjd är du med ditt liv för närvarande? Hur nöjd är du med ditt arbete för närvarande?*
- **Arbetsförmåga** - i denna dimension ingick 2 frågor med följande svarsalternativ: *Mycket dåligt; Ganska dåligt; Någorlunda; Ganska bra; Mycket bra*, som poängsattes från 1 till 5. De två frågor som ingick i dimensionen: *Hur tycker du att du klarar de fysiska kraven i ditt nuvarande arbete? Hur tycker du att du klarar de psykiska kraven i ditt nuvarande arbete?*
- **Hälsa** - i denna dimension ingick 14 påstående med följande svarsalternativ: *Stämmer helt; Stämmer bra; Stämmer delvis; Stämmer inte alls*, som poängsattes från 1 till 4. Exempel på påstående som ingick i dimensionen: *Jag kan koncentrera mig på det jag gör. Jag känner mig väldigt pressad?*
- **Inställning till livet i allmänhet** - i denna dimension ingick 6 påstående med följande svarsalternativ: *Instämmer absolut inte; Instämmer inte; Neutral; Instämmer; Instämmer fullständigt*, som poängsattes från 1 till 5. Exempel på påstående som ingick i dimensionen: *I osäkra tider förväntar jag mig vanligtvis det bästa. Jag förväntar mig nästan aldrig att saker och ting ska lyckas för mig.*
- **Mentala och fysiska symptom på stress** - i denna dimension ingick 19 frågor och 5 påstående som kunde besvaras på 3 olika skalor. Exempel på frågor som ingick i dimensionen: *Har du känt dig stressad på senare tiden? (Svarsalternativ: Inte alls; Bara lite; I viss mån; Ganska mycket; Väldigt mycket*, som poängsattes från 1 till 5). *Har du under de senaste 4 veckorna känt följande symptom (huvudvärk, hjärtklappning, ont i magen, yrsel m.fl.) (Svarsalternativ: Inte besvärad; Lite besvärad; Ganska besvärad; Allvarligt besvärad*, som poängsattes från 1 till 4). Exempel på påstående som ingick i dimensionen: *Jag känner mig känslomässigt tömd av mitt arbete; Arbete under en hel dag är verkligen påfrestande för mig (svarsalternativ: Aldrig; Några gånger per år eller mindre; Någon gång per månad; Några gånger per månad; Någon gång per vecka; Några gånger per vecka; Varje dag*, som poängsattes från 1 till 7).

Ett tillägg till frågeformuläret gjordes bestående av 16 frågor som belyste omfattningen och graden av utomstående stressfaktorer dvs faktorer som lantbrukarna inte själva kan påverka (t.ex. global och nationell ekonomi, krav från myndigheter, regering och EU, klimatförändringar & sjukdomar samt negativa samhällsatityder från allmänheten). Dessutom innehöll frågeformuläret ett antal frågor om demografiska data. Frågeformulär och informationsbrev (bilaga 1, 2, 3 och 4) finns att ladda ner via projektets hemsida <http://194.47.52.48/nmaoh/psykosocial/>

Etisk prövning

Ansökan om etisk prövning av projektet godkändes av Regionala Etikprövningsnämnden i Lund den 11/8 2010 (Protokoll 2010/7). Anmälan om upprättande av personregister gjordes till registeransvarig på SLU september 2010. Gällande lagstiftning i relation till sekretess av personuppgifter och övriga eventuellt känsliga uppgifter samt arkivering av enkäter har beaktats och följas. Deltagarna i undersökningen har upplysts om frivilligheten i deltagandet samt att deras anonymitet i undersökningen garanteras.

Referensgrupp

Representanter med kompetens inom beteendevetenskap och arbetsmiljö samt företagare på landbygden har kontaktats och deltagit i diskussioner kring utformning av enkäten samt val av register.

Datainsamling

Utskick av frågeformulär och två påminnelser gjordes till undersökningsgruppen under perioden december 2010 till april 2011. Till kontrollgruppen skickades frågeformulär via SCB Företagsregister i december 2010. Kvaliteten av registret var dock inte tillfredsställande och ett nytt utskick och påminnelse till kontrollgruppen gjordes via SJVs register från Landsbygdsprogrammet under perioden augusti till november 2011. I samband med utskick av

påminnelse bifogades en bortfallsenkät som deltagarna ombads att fylla i och returnera om de inte hade för avsikt att delta i undersökningen. Antal utskickade och besvarade frågeformulär samt bortfall framgår av Tabell 1.

Tabell 1. Antal frågeformulär, bortfall samt svarsfrekvenser fördelade på utskick och målgrupp

	Lantbrukare (Undersökningsgrupp)	Företagare på landsbygd Kontrollgrupp
Antal utskickade frågeformulär – SCB Lantbruksregister	1200	
Antal utskickade frågeformulär – SCB Företagsregister		400*
Antal utskickade frågeformulär – SJV Landbygdsprogrammet		400
Utskick av 1:e påminnelse (antal)	766	240**
Utskick av 2:e påminnelse (antal)	710	-
Antal inkomna frågeformulär och blanketter	764	349
Svarsfrekvens (%) inkl. bortfall	64%	44%
Antal bortfall (inte lantbrukare/företagare, ville ej delta, ofullständiga svar)	294	183
Svarsfrekvens (%) exkl. bortfall	39%	21%
Antal fullständigt besvarade och användbara frågeformulär som ingår i resultaten	470	166

* Påminnelse skickades inte via Företagsregistret eftersom registret innehöll en stor andel icke-yrkesverksamma företagare eller företagare som ej fanns på landsbygden

** Påminnelse skickades via registret som erhöles från SJVs Landsbygdsprogram

Enligt Tabell 1 omfattar datamaterialet även bortfall dvs. deltagare som inte önskade att delta i undersökningen pga de t.ex. inte längre var yrkesverksamma företagare eller lantbrukare, inte hade tid att besvara formuläret eller inte kände engagemang för frågeställningen, ansåg att frågorna var för känsliga att besvara eller inte önskade att delta i undersökningen utan angiven anledning. I det slutliga datamaterial som legat till grund för resultatbearbetningen ingår 470 lantbrukare, som utgör undersökningsgruppen (svarsfrekvens exkl. bortfall 39%) och 166 yrkesverksamma företagare på landsbygden som utgör kontrollgruppen (svarsfrekvens exkl. bortfall 21%).

Resultat

I det följande redovisas resultaten av undersökningen - en demografisk beskrivning av deltagarna samt deras subjektiva bedömning av deras psykosociala arbetsmiljö och hälsa. Resultaten kommer i den mer omfattande LTJ rapporten att presenteras mer detaljerat samt bearbetas med avseende på statistisk signifikans.

Demografisk beskrivning av deltagarna

Projektet omfattade 470 lantbrukare (undersökningsgrupp) samt 166 yrkesverksamma företagare på landsbygden (kontrollgrupp), vilket framgår av Tabell 2. I kontrollgruppen fanns inga som hade lantbruksverksamhet.

Tabell 2. Demografiska data om lantbrukare och yrkesverksamma företagare på landsbygden

	Lantbrukare (Undersökningsgrupp) (N=470)	Företagare på landsbygden (Kontrollgrupp) (N=166)
Kön & ålder:		
Man - antal (%)	416 (89)	137 (83)
Kvinna - antal (%)	39 (8)	22 (13)
Ålder - medel (median/SD [*])	53.2 (54.0 / 10.6)	50.0 (49.0 / 11.3)
Huvudsaklig produktionsinriktning:		
Växtodling - antal (%)	177 (38)	
Mjök- och nötköttsproduktion - antal (%)	139 (30)	
Smågris- och slaktsvinsproduktion - antal (%)	154 (33)	
Yrkeserfarenhet:		
Antal år som företagare - medel (median/ SD)	24.3 (25.0 / 12.0)	13.2 (10.0 / 10.4)
Antal arbetstimmar per vecka - medel (median/ SD)	53.6 (55.0 / 20.8)	47.3 (50.0 / 20.3)
Företagets geografiska placering:		
Götaland - antal (%)	367 (78)	109 (66)
Svealand - antal (%)	75 (16)	32 (19)
Norrland - antal (%)	28 (6)	25 (15)
Utbildning:		
Grundskola (enbart) - antal (%)	70 (15)	21 (13)
Gymnasium med inriktning jordbruk/natur/husdjur - antal (%)	163 (35)	
Gymnasium med annan inriktning - antal (%)	66 (14)	43 (26)
Lantmästare, gårdsmästare, driftledare - antal (%)	120 (26)	
Annan yrkesutbildning ** - antal (%)		44 (27)
Högskola/universitet - antal (%)	26 (5)	43 (26)
Högre akademisk utbildning - antal (%)	8 (2)	7 (4)
Annan utbildning *** - antal (%)	14 (3)	7 (4)

* SD = Standardavvikelse

** t.ex. Bilmekaniker, bygg, VVS, svets & plåt, data, restaurang, vård, transport, möbelsnickare, maskinskötare, försäkring, bank mm

*** Ingen specificering angett i deltagarnas besvarelser

Undersökningsgruppen omfattade 177 lantbrukare med huvudsaklig produktionsinriktning inom växtodling (38%) samt 139 lantbrukare som bedrev mjölk- och/eller nötköttproduktion och 154 lantbrukare (33%) som hade smågris- och/eller slaktsvinsproduktion. Undersökningsgruppen bestod av 416 manliga och 39 kvinnliga lantbrukare (89% män, 8% kvinnor och 3% som inte hade angett uppgift om kön). Lantbrukarna hade sina företag belägna främst i Götaland (78%) och i mindre omfattning i Svealand (16%) och Norrland (6%). Lantbrukarna var i genomsnitt 53 år, arbetade 54 timmar per vecka och hade i genomsnitt varit aktiva lantbruksföretagare i 24 år (tabell 2). Mer än hälften av lantbrukarna (60%) hade en lantbruksrelaterad utbildning såsom naturbruksgymnasium, lantmästare, gårdsmästare eller driftledare.

Kontrollgruppen omfattade yrkesverksamma företagare på landsbygden (ej lantbrukare) med en genomsnittsålder på 50 år och med företagsinriktning inom bland annat bygg, hantverk, turism, service, vård och transport mm. Majoriteten av företagen var som för undersökningsgruppen främst belägna i Götaland (66%) och en mindre del av företagen fanns i Svealand (19%) och i Norrland (15%). Gruppen bestod av 137 manliga (83%) och 22 kvinnliga (13%) företagare som i genomsnitt arbetade 47 timmar per vecka och hade varit yrkesverksamma i deras nuvarande företag i 13 år. Ungefär en fjärdedel (26%) av deltagarna i kontrollgruppen hade en universitets-/högskoleutbildning jämfört med undersökningsgruppen där motsvarande andel var 5%.

Psykosocial arbetsmiljö och hälsa

Resultaten visade att lantbrukarna i denna undersökning värderade att de hade en bra psykosocial arbetsmiljö och hälsa (Tabell 3). Lantbrukarna angav att arbetskraven *ibland/ganska ofta* var höga och *ibland* visste vad som förväntades av dem, men de kände att de *ganska ofta* hade kontroll över sin arbetssituation samt var skickliga i deras arbete. *Ibland/ganska ofta* upplevde lantbrukarna att de fick stöd och hjälp från familj, vänner, anställda och omgivningen. *Ganska sällan eller ibland* kände lantbrukarna att deras arbete eller privatliv påverkades negativt av varandra. Lantbrukarna menade att personlig utveckling, ett lugnt, tryggt och meningsfullt arbete med en regelbunden inkomst i en fysisk säker och hälsosam arbetsmiljö var *viktiga/mycket viktiga* arbetsmotiv. Av resultaten framgår också att lantbrukarna var mycket engagerade och fann stor tillfredsställelse i arbetet samt var *ganska nöjda/mycket nöjd* med deras nuvarande liv och arbete. Dessutom kände lantbrukarna att de klarade både de fysiska och psykiska kraven (arbetsförmåga) i deras nuvarande arbete *ganska bra/mycket bra*.

Tabell 3. Psykosocial arbetsmiljö och hälsa bland lantbrukare och yrkesverksamma företagare på landsbygden (kontroll)

Dimension	Lantbrukare (Undersökningsgrupp) N = 470			Företagare på landsbygden (Kontrollgrupp) N = 166		
	Medel	Median	SD	Medel	Median	SD
Arbetskrav ¹⁾⁴⁾	3,11	3,0	0,9	3,15	3,2	1,0
Rollförväntningar ¹⁾⁴⁾	3,02	3,0	0,9	3,02	3,0	0,9
Kontroll i arbetet ¹⁾⁴⁾	3,93	3,9	1,0	4,06	4,3	1,0
Skicklighet i arbetet ¹⁾⁴⁾	3,93	4,0	0,8	4,16	4,0	0,7
Social interaktion ¹⁾⁴⁾	3,23	3,4	1,0	3,37	3,6	1,1
Samband mellan arbete och privatliv ¹⁾⁴⁾	2,53	2,5	1,0	2,47	2,5	1,1
Arbetsmotiv ¹⁾⁴⁾	3,37	3,3	0,8	3,41	3,3	0,9
Arbetsengagemang och tillfredsställelse ¹⁾⁴⁾	3,69	3,9	0,9	3,74	3,9	1,0
Hur nöjd är du? ¹⁾⁴⁾	3,83	4,0	0,9	4,03	4,0	0,8
Arbetsförmåga ¹⁾⁴⁾	3,94	4,0	0,8	4,20	4,0	0,7
Hälsa ²⁾⁵⁾	1,70	1,7	0,7	1,67	1,6	0,7
Hälsotillstånd jämfört med andra ¹⁾⁵⁾	2,22	2,0	0,9	2,20	2,0	0,8
Allmän hälsa nu jämfört med för ett år sedan ¹⁾⁵⁾	3,04	3,0	0,6	2,83	3,0	0,8
Inställning till livet i allmänhet ¹⁾⁵⁾	2,43	2,3	1,0	2,27	2,2	0,9
Allmänna välbefinnande ¹⁾⁵⁾	2,36	2,0	1,1	2,63	3,0	1,2
Utomstående stressfaktorer ¹⁾⁵⁾	2,55	2,7	1,1	1,98	1,7	1,1
Utmattning i arbetet ³⁾⁵⁾	2,65	2,20	1,5	2,76	2,4	1,6

¹⁾ Min poäng = 1 och max poäng = 5

²⁾ Min poäng = 1 och max poäng = 4

³⁾ Min poäng = 1 och max poäng = 4

⁴⁾ **Högt poängvärde** = höga arbetskrav, höga rollförväntningar, hög grad av kontroll, stor skicklighet i arbetet, hög grad av social interaktion, stor påverkan på arbete/privatliv, höga arbetsmotiv, högt arbetsengagemang och tillfredsställelse, mycket nöjd och hög arbetsförmåga

⁵⁾ **Lågt poängvärde** = bra hälsa, bättre hälsa jmf med andra, bättre hälsa jmf med för ett år sedan, positiv inställning till livet, bra allmänt välbefinnande, inte stressa av utomstående faktorer och inte utmattad i arbetet

Lantbrukarna värderade deras psykiska hälsa och allmänna hälsa jämfört med andra som *ganska bra*, samt att deras allmänna hälsa nu var ungefär *lika bra* som 12 månader tidigare (Tabell 3). Lantbrukarna i undersökningen hade en positiv inställning till livet, de kände sig *bara lite/i viss mån* allmänt stressade (allmänt välbefinnande) eller stressade av utomstående faktorer samt kände sig endast utmattade i arbetet *någon gång per månad* eller *några gånger per månad*. Skillnaderna mellan undersöknings- och kontrollgrupp var små och skillnaderna var främst att finna gällande skicklighet i arbetet, social interaktion, hur nöjda deltagarna var med livet och arbetet, arbetsförmåga, allmän hälsa nu jämfört med för ett år sedan, inställning till livet i allmänhet, allmänna välbefinnandet och utomstående stressfaktorer. Detta betyder att kontrollgruppen hade lite bättre psykosocial

arbetsmiljö och även psykisk hälsa jämfört med undersökningsgruppen, vilket statistiskt kommer att testas i den vidare bearbetning och redovisning som kommer i den mer omfattande LTJ rapporten.

Resultaten i tabell 4 visar att det fanns mindre skillnader mellan lantbrukargrupperna i relation till deras subjektiva uppfattning den psykosociala arbetsmiljö och hälsa. Mjölksproducenterna hade högre arbetskrav, visste bättre vad som förväntades av dem i arbetet, upplevde mera negativ påverkan mellan arbete och privatliv, var mer tillfreds och kände större engagemang i sitt arbete, var mindre nöjd med hur de klarade de fysiska och psykiska kraven i arbetet, hade sämre hälsa jämfört med andra och jämfört med 12 månader tidigare samt kände sig mest utmattade – jämfört med växtodlings- och grisproducenterna. Växtodlingsproducenterna hade mindre social interaktion med andra. Dock upplevde både växtodlings- och grisproducenterna att de hade mer kontroll i arbetet jämfört med mjölksproducenterna. Grisproducenterna upplevde sig emellertid mindre nöjda med livet och arbetet i allmänhet, var mer stressade rent allmänt och av utomstående faktorer.

Tabell 4. Psykosocial arbetsmiljö och hälsa bland lantbrukare fördelat på produktionsinriktning och yrkesverksamma företagare på landsbygden (kontrollgrupp)

Produktionsinriktning	Undersökningsgrupp Lantbrukare (N = 470)			Kontrollgrupp (N = 166)
	Växtodlings- producenter (n = 177)	Mjölks- & nötkötts- producenter (n = 139)	Smågris- & slaktsvins- producenter (n = 154)	Företagare på landsbygden
Dimension	Medel (SD)	Medel (SD)	Medel (SD)	Medel (SD)
Arbetskrav ¹⁾⁴⁾	3.00 (0.9)	3.22 (0.8)	3.14 (0.8)	3.15 (1.0)
Rollförväntningar ¹⁾⁴⁾	2.90 (0.8)	3.12 (0.8)	3.08 (0.9)	3.02 (0.9)
Kontroll i arbetet ¹⁾⁴⁾	3.96 (1.0)	3.82 (1.0)	4.0 (1.0)	4.06 (1.0)
Skicklighet i arbetet ¹⁾⁴⁾	3.96 (0.8)	3.89 (0.8)	3.92 (0.8)	4.16 (0.7)
Social interaktion ¹⁾⁴⁾	3.13 (1.0)	3.27 (0.9)	3.30 (1.0)	3.37 (1.1)
Samband mellan arbete och privatliv ¹⁾⁴⁾	2.24 (0.9)	2.80 (0.9)	2.62 (1.0)	2.47 (1.1)
Arbetsmotiv ¹⁾⁴⁾	3.35 (0.8)	3.38 (0.8)	3.38 (0.8)	3.41 (0.9)
Arbetsengagemang och tillfredsställelse ¹⁾⁴⁾	3.54 (1.0)	3.86 (0.9)	3.70 (0.9)	3.74 (1.0)
Hur nöjd är du? ¹⁾⁴⁾	3.98 (0.7)	3.78 (0.9)	3.70 (1.0)	4.03 (0.8)
Arbetsförmåga ¹⁾⁴⁾	4.01 (0.8)	3.79 (0.8)	4.00 (0.8)	4.20 (0.7)
Hälsa ²⁾⁵⁾	1.68 (0.7)	1.72 (0.7)	1.71 (0.7)	1.67 (0.7)
Hälsotillstånd jämfört med andra ¹⁾⁵⁾	2.18 (0.8)	2.30 (0.9)	2.19 (1.0)	2.20 (0.8)
Allmän hälsa nu jämfört med för ett år sedan ¹⁾⁵⁾	2.97 (0.6)	3.10 (0.6)	3.05 (0.6)	2.83 (0.8)
Inställning till livet i allmänhet ¹⁾⁵⁾	2.44 (0.9)	2.45 (0.8)	2.40 (0.9)	2.27 (0.9)
Allmänna välbefinnande ¹⁾⁵⁾	2.19 (1.0)	2.40 (1.0)	2.52 (1.1)	2.63 (1.2)
Utomstående stressfaktorer ¹⁾⁵⁾	2.39 (1.1)	2.59 (1.1)	2.70 (1.1)	1.98 (1.1)
Utmattning i arbetet ³⁾⁵⁾	2.32 (1.2)	3.05 (1.6)	2.67 (1.5)	2.76 (1.6)

¹⁾ Min poäng = 1 och max poäng = 5

²⁾ Min poäng = 1 och max poäng = 4

³⁾ Min poäng = 1 och max poäng = 4

⁴⁾ **Högt poängvärde** = höga arbetskrav, höga rollförväntningar, hög grad av kontroll, stor skicklighet i arbetet, hög grad av social interaktion, stor påverkan på arbete/privatliv, höga arbetsmotiv, högt arbetsengagemang och tillfredsställelse, mycket nöjd och hög arbetsförmåga

⁵⁾ **Lågt poängvärde** = bra hälsa, bättre hälsa jmf med andra, bättre hälsa jmf med för ett år sedan, positiv inställning till livet, bra allmänt välbefinnande, inte stressa av utomstående faktorer och inte utmattad i arbetet

Utomstående stressfaktorer

Deltagarna blev frågade i vilken omfattning de kände sig negativt påverkade av olika utomstående stressfaktorer som de inte själva hade möjlighet att påverka (tabell 5). Femtio procent av de 420 lantbrukarna som besvarade denna fråga rapporterade att de kände sig *ganska mycket/väldigt mycket* stressade av EU-relaterad lagstiftning, bidrag, kontroller och utbetalningar samt av myndigheters agerande gentemot lantbrukare. Ungefär 1/3 av lantbrukarna kände sig *ganska mycket/väldigt mycket stressade* av ökade miljökrav och ökade krav från samhälle och konsumenter. En fjärdedel av lantbrukarna upplevde *ganska mycket/väldigt mycket* stress pga väder, djurskyddslagstiftning och fluktuerande marknadspriser. Ökad brottslighet, agroterrorism, sjukdomsutbrott bland växter och djur samt företagets framtid var faktorer som ca 20% av lantbrukarna kände sig *ganska mycket/väldigt mycket* stressade av. De faktorer som kontrollgruppen främst kände sig *ganska mycket/väldigt mycket* stressade av var myndigheters agerande (30%), företagets framtid (18%), EU lagstiftning (18%), egen hälsa (16%), brist på kompetent arbetskraft (16%), ökad brottslighet och ökade krav från samhälle (15%) och konsumenter (15%).

Tabell 5. Utomstående stressfaktorer som påverkar lantbrukare och yrkesverksamma företagare på landsbygden (kontroll)

Dessa frågor handlar om hur utomstående faktorer påverkar (dvs. sådana som man inte själv har möjlighet att påverka)	Lantbrukare (Undersökningsgrupp) N = 470				Företagare på landsbygden (Kontrollgrupp) N = 166			
	Ganska mycket / Väldigt mycket		I viss mån	Inte alls / Bara lite	Ganska mycket / Väldigt mycket		I viss mån	Inte alls / Bara lite
	N	n (%)	n (%)	n (%)	N	n (%)	n (%)	n (%)
<i>Känner Du Dig stressad av:</i>								
EU lagstiftning (bidrag, kontroller, utbetalningar)?	420	211 (50)	115 (27)	94 (22)	153	28 (18)	23 (15)	102 (67)
Myndigheters agerande?	422	211 (50)	113 (27)	98 (23)	152	45 (30)	30 (20)	77 (51)
Ökade miljökrav?	420	141 (34)	129 (31)	150 (36)	152	20 (13)	16 (11)	116 (76)
Ökade krav från samhälle och konsumenter?	422	142 (34)	130 (31)	150 (36)	153	23 (15)	30 (20)	100 (65)
Väder?	421	120 (29)	143 (34)	158 (38)	152	15 (10)	30 (20)	107 (70)
Djurskyddslagstiftning?	417	121 (29)	95 (23)	201 (48)	153	9 (6)	11 (7)	133 (87)
Fluktuerande marknadspriser?	417	99 (24)	132 (32)	186 (45)	151	7 (5)	25 (17)	119 (79)
Ökad brottslighet?	421	91 (22)	121 (29)	209 (50)	153	23 (15)	42 (27)	88 (58)
Agro-terrorism?	411	85 (21)	71 (17)	255 (62)	152	10 (7)	7 (5)	135 (89)
Sjukdomsutbrott (bland djur och växter)?	421	82 (19)	130 (31)	209 (50)	153	10 (7)	18 (12)	125 (82)
Framtiden för Ditt företag?	420	80 (19)	135 (32)	205 (49)	153	27 (18)	36 (24)	90 (59)
Kommande generationsskifte?	416	49 (12)	86 (21)	281 (68)	153	12 (8)	14 (9)	127 (83)
Din egen hälsa?	422	46 (11)	116 (27)	260 (62)	153	25 (16)	41 (27)	87 (57)
Ostabil ränteläge?	419	30 (7)	113 (27)	276 (66)	153	12 (8)	38 (25)	103 (67)
Brist på kompetent arbetskraft?	417	27 (6)	87 (21)	303 (73)	150	24 (16)	26 (17)	100 (67)
Finanskrisen?	419	10 (2)	76 (18)	333 (79)	153	11 (7)	30 (20)	112 (73)

Resultaten i tabell 6 visar att det fanns skillnader mellan lantbrukargrupperna i relation till vilka faktorer som upplevdes som *ganska mycket/väldigt mycket* stressande. De utomstående faktorer som växtodlingsproducenterna i undersökningen kände sig *ganska mycket/väldigt mycket* stressade av var myndigheters agerande (45%), EU lagstiftning (44%), väder (29%), ökade miljökrav (27%), ökade krav från samhälle och konsumenter (26%) och ökad brottslighet (25%). Bland de deltagande mjölkproducenterna och grisproducenterna var även EU lagstiftning (52% och 56%) och myndigheters agerande (45% och 59%) de två mest dominerande stressfaktorer följt av ökade miljökrav (38% och 37%) och krav från samhälle och konsumenter (35% och 41%). Dessutom var väder (31%), djurskyddslagstiftning och sjukdomsutbrott bland djur och växter (24%), fluktuerande marknadspriser (23%) och ökad brottslighet också frekvent rapporterade bland mjölkproducenterna. Djurskyddslagstiftning (45%), fluktuerande marknadspriser (35%), agro-terrorism (29%), väder (26%) och sjukdomsutbrott bland djur och växter (24%) var faktorer som grisproducenterna i undersökningen upplevde som *ganska mycket / väldigt mycket* stressande.

Tabell 6. Utomstående stressfaktorer som påverkar lantbrukare och yrkesverksamma företagare på landsbygden (kontroll) *ganska mycket / väldigt mycket*, fördelat på produktionsinriktning

Dessa frågor handlar om hur utomstående faktorer påverkar (dvs sådana som man inte själv har möjlighet att påverka)	Växtodlings- producenter (n = 177)		Mjolk- & nötkött- producenter (n = 139)		Smågris- & slaktsvinsproducenter (n = 154)		Företagare på landsbygden (Kontrollgrupp) N = 166	
	N	n (%)	N	n (%)	N	n (%)	N	n (%)
<i>Känner Du Dig Ganska mycket / Väldigt mycket stressad av:</i>								
Myndigheters agerande?	155	70 (45)	126	58 (46)	141	83 (59)	152	45 (30)
EU lagstiftning (bidrag, kontroller, utbetalningar)?	154	67 (44)	126	66 (52)	140	78 (56)	153	28 (18)
Väder?	154	44 (29)	127	40 (31)	140	36 (26)	152	15 (10)
Ökade miljökrav?	154	41 (27)	125	48 (38)	141	52 (37)	152	20 (13)
Ökade krav från samhälle och konsumenter?	155	40 (26)	126	44 (35)	141	58 (41)	153	23 (15)
Ökad brottslighet?	155	39 (25)	125	26 (21)	141	26 (18)	153	23 (15)
Fluktuerande marknadspriser?	153	22 (14)	123	28 (23)	141	49 (35)	151	7 (5)
Agro-terrorism?	152	21 (14)	121	24 (20)	138	40 (29)	152	10 (7)
Kommande generationsskifte?	152	19 (13)	124	14 (11)	140	16 (11)	153	12 (8)
Djurskyddslagstiftning?	151	18 (12)	125	30 (24)	141	64 (45)	153	9 (6)
Sjukdomsutbrott (bland djur och växter)?	155	19 (12)	126	30 (24)	140	33 (24)	153	10 (7)
Framtiden för Ditt företag?	153	19 (12)	126	24 (19)	141	37 (26)	153	27 (18)
Din egen hälsa?	155	15 (10)	127	18 (14)	140	13 (9)	153	25 (16)
Ostabil ränteläge?	153	9 (6)	126	8 (6)	140	13 (9)	153	12 (8)
Brist på kompetent arbetskraft?	155	7 (5)	123	9 (7)	139	11 (8)	150	24 (16)
Finanskrisen?	154	3 (2)	126	4 (3)	139	3 (2)	153	11 (7)

Upplevda symptom och besvär

De främsta symptom och besvär som lantbrukarna upplevde var ont i kroppen (nacke, skuldror, armar, rygg och ben) och huvudvärk (Tabell 7). Det fanns inga större skillnader bland lantbrukarna inom de olika produktionsinriktningarna. Däremot var besvär i form av humörsvängningar, försämrad koncentration och minne, ängslighet och upplevda bekymmer, varaktig utmattning samt ineffektivitet i arbetet oftare förekommande i kontrollgruppen jämfört med lantbrukargrupperna.

Tabell 7. Upplevde symptom och besvär bland lantbrukare och yrkesverksamma företagare på landsbygden (kontroll), fördelat på produktionsinriktning

Ganska besväret / allvarligt besvärat av nedanstående symptom och besvär	Växtodlings- producenter (n = 177)		Mjolk- & nötkött- producenter (n = 139)		Smågris- & slaktsvins- producenter (n = 154)		Företagare på landsbygden (Kontrollgrupp) N = 166	
	N	n (%)	N	n (%)	N	n (%)	N	n (%)
Ont i kroppen (nacke, skuldror, armar, rygg, ben)	149	49 (33)	109	42 (39)	119	37 (31)	134	45 (34)
Huvudvärk	125	15 (12)	94	8 (9)	105	15 (14)	122	17 (14)
Humörsvängningar	110	10 (9)	80	7 (9)	101	7 (7)	110	16 (15)
Ont i magen	113	9 (8)	85	3 (4)	99	6 (6)	107	7 (7)
Andningssvårigheter eller astma	109	9 (8)	75	1 (1)	93	2 (2)	105	6 (6)
Hosta	115	9 (8)	77	1 (1)	103	6 (6)	108	6 (6)
Försämrad koncentration och minne	114	9 (8)	75	3 (4)	101	6 (6)	115	14 (12)
Halsbränna	111	8 (7)	82	7 (9)	99	5 (5)	108	6 (6)
Ängslig, bekymrad	116	8 (7)	80	4 (5)	105	9 (9)	115	19 (17)
Ilkska, frustration (ofta förekommande)	108	6 (6)	78	8 (10)	95	7 (7)	111	9 (8)
Varaktig utmattning	109	6 (6)	78	6 (8)	100	9 (9)	108	15 (14)
Ekslem eller hudutslag	114	4 (4)	78	6 (8)	97	3 (3)	109	5 (5)
Ineffektivitet i arbetet	115	5 (4)	80	3 (4)	100	7 (7)	106	12 (11)
Yrsel	111	4 (4)	75	1 (1)	97	2 (2)	108	4 (4)
Hjärtklappning	109	1 (1)	77	2 (3)	97	2 (2)	105	4 (4)
Överkonsumtion av t.ex. alkohol, medicin el dylikt	111	1 (1)	76	0 (0)	94	1 (1)	106	3 (3)
Klåda eller inflammation i ögonen	110	0 (0)	74	0 (0)	97	3 (3)	104	1 (1)
Aptitlöshet	108	0 (0)	74	0 (0)	93	1 (1)	106	1 (1)

Sammanfattande diskussion

Demografi, urval och metod

Enkätundersökningen, *Lantbrukets Psykosociala Puls*, genomfördes under 2011 bland 470 lantbrukare och 166 yrkesverksamma företagare som bodde eller hade sina företag på landsbygden. I undersökningen användes delar av ett reliabilitetstestad och validerad frågeformulär, General Nordic Questionnaire for Psychological and Social Factors at Work (QPSNordic), för att spegla undersöknings- och kontrollgruppens subjektiva uppfattning av sin psykosociala arbetsmiljö och hälsa.

Bland de 470 lantbrukare fanns 177 växtodlingsproducenter, 139 mjölk- och nötköttproducenter och 154 smågris- och slaktsvinsproducenter. Gruppen av yrkesverksamma företagare på landsbygden fungerade som kontrollgrupp, vilken var jämförbar med undersökningsgruppen i relation till ålder, kön och geografisk placering. Det som främst skilde grupperna var en något högre utbildningsnivå bland deltagarna i kontrollgruppen. Deltagarna i både undersöknings- och kontrollgrupperna var egenföretagare och hade sina företag på landsbygden. Dessa två urvalskriterier, egenföretagare och landsbygd, valdes medvetet för att eliminera företagandet och närheten till landet/landsbygden som möjlig felkälla - väl vetande att denna selektion skulle kunna medföra för homogena grupper.

Svarsfrekvensen i undersökningen var inte hög för varken undersökningsgrupp (39%) eller kontrollgrupp (21%). De främsta anledningarna till den låga svarsfrekvensen bland lantbrukarna var att de hade avvecklat företaget, gått i pension, tidsbrist eller av andra olika anledningar inte önskade att delta i undersökningen. Bland deltagarna i kontrollgruppen var anledningarna främst en sämre registerkvalitet än förväntat, inte bodde eller hade sitt företag på landsbygden, hade avvecklat företaget eller var delaktig i makes lantbruksföretag och tidsbrist. Undersökningens resultat bedöms vara tillförlitliga för de två undersökningsgrupper i projektet. Dock kan generaliserbarheten vara svagare på grund av den mindre tillfredsställande svarsfrekvensen bland lantbrukare och företagare på landsbygden.

Psykosocial arbetsmiljö och hälsa

Generellt värderade de två undersökta grupperna (undersöknings- och kontrollgrupp) att deras psykosociala arbetsmiljö och hälsa var bra, dock hade kontrollgruppen lite bättre psykosocial arbetsmiljö och även psykisk hälsa jämfört med undersökningsgruppen. Både grupperna hade ganska höga arbetskrav, men även en hög grad av kontroll i arbetet och socialt stöd från omgivningen, vilket innebär att risken för psykisk ohälsa borde vara liten. Resultaten gällande lantbrukarna stämmer väl överens med tidigare studier (Lundqvist, 1988; Holmberg, 2004; Kolstrup et al., 2008). De både grupperna karakteriserades dessutom av att vara ganska nöjda med sitt nuvarande liv och arbete, var mycket engagerade i arbetet, men upplevde ändå en bra balans mellan arbete och privatliv. De präglades av en positiv inställning till livet, hade en bra psykisk och allmän hälsa och upplevde sig inte stressade och utmattade. Det fanns mindre skillnader mellan de två grupper och det var främst mht skicklighet i arbetet, social interaktion, hur nöjda deltagarna var med livet och arbetet, arbetsförmåga, allmän hälsa nu jämfört med för

ett år sedan, inställning till livet i allmänhet, allmänna välbefinnande och utomstående stressfaktorer. I en vidare bearbetning kommer dessa skillnader att testas statistiskt.

Inom lantbrukargruppen fanns mindre skillnader och det var främst mjölk- och nötköttsproducenterna som värderade sin psykosociala arbetsmiljö och hälsa lite sämre. Detta karakteriserades av högre arbetskrav, mera negativ påverkan mellan arbete och privatliv, mindre tillfreds med hur de klarade de fysiska och psykiska kraven i arbetet, sämre hälsa samt mera utmattade efter en arbetsdag jämfört med växtodlings- och grisproducenterna. Detta kan möjligen relateras till långa arbetsdagar, ett fysiskt påfrestande arbete och en bundenhet i arbetet med mjölkkor. Det framgick dock tydligt av resultaten att grisproducenterna var mindre nöjda med livet och arbete i allmänhet och var mer stressade speciellt av utomstående faktorer som de inte själva kunde råda över. Orsaken till den sämre psykiska hälsa kan nog finnas i den rådande besvärliga ekonomiska situation som grisbranschen har befunnit sig i under det senaste året.

Utomstående stressfaktorer

Lantbruksföretag representerar ett yrke som är mycket beroende av olika utomstående faktorer, som man inte själv kan påverka såsom väder, lagar och förordningar från regering, myndigheter och EU, sjukdomsangrepp (växt och djur), diverse yrkesrelaterade skatter och miljöavgifter samt negativa samhällsattityder till lantbruket. Lantbrukare kan uppleva att det ställs höga krav på dem och samtidigt kan de uppleva få möjligheter att påverka och kontrollera speciellt de utomstående faktorerna. Känsla av låg kontroll i kombination med höga krav, och lågt socialt stöd kan leda till dålig psykosocial arbetsmiljö med stress, utbrändhet och allmän psykisk ohälsa till följd (Karasek, 1979; 1990 och Johnsson, 1986). Deltagarna blev därför tillfrågade om i vilken omfattning de kände sig stressade av olika utomstående faktorer.

De utomstående faktorer som speciellt växtodlingsproducenterna samt mjölk- och nötköttsproducenterna upplevde som mest stressande var EU lagstiftning omfattande bidragsregler, kontroller och utbetalningar samt myndigheternas agerande gentemot dem. Bland grisproducenterna var myndigheternas agerande den oftast förekommande stressfaktorn. Ökade krav gällande miljöfrågor och andra krav från samhälle och konsument, väderförhållanden, djurskyddslagstiftning, varierande marknadspriser, ökad brottslighet, agro-terrorism, sjukdomsutbrott bland växter och djur samt oro för företagets framtid var andra utomstående faktorer som var mycket stressande för lantbrukarna. För kontrollgruppen var det andra stressfaktorer som de upplevde som mer stressande förutom myndigheternas agerande. Generellt var det i stort sett samma utomstående faktorer som växtodlings-, mjölk- och grisproducenterna kände sig mycket stressade av. Dock var andelen växtodlingsproducenter som var mycket stressade färre och andelen grisproducenter som upplevde sig mycket stressade av utomstående faktorer högst jämfört med de två andra grupper, vilket betyder att grisproducenterna i undersökningen kände sig mest pressade och växtodlingsproducenterna minst pressade. Lågkonjunkturen inom grisproduktionen med höga foderpriser och låga avräkningspriser samt diskussioner kring miljö och djurskydd är sannolikt en bidragande orsak till grisproducenternas ökade stressnivå.

Upplevda symptom och besvär

Det fanns en klar skillnad mellan lantbrukargruppen och kontrollgruppen i relation till upplevda symptom och besvär. Generellt indikerade resultaten att undersökningsgruppen hade färre symptom och besvär än kontrollgruppen dvs lantbrukarna var mer symptom- och besvärsfria än övriga yrkesverksamma företagare på landsbygden. Bland lantbrukarna dominerade symptom och besvär såsom ont i olika kroppsdelar och huvudvärk och från tidigare studier är det välkänt att lantbrukare har en hög prevalens av muskuloskeletal besvär i olika kroppsdelar (Stål, 1999; Pinzke, 1999; 2003; Kolstrup et al., 2006). Kontrollgruppen hade jämförbar prevalens av ont i kroppen, men hade även andra symptom och besvär i form av humörsvängningar, försämrad koncentration och minne, ängslighet och bekymring, varaktig utmattning samt ineffektivitet i arbetet som undersökningsgruppen inte hade i samma omfattning. Det fanns inga större skillnader bland lantbrukarna inom de olika produktionsinriktningarna förutom att mjölk- och nötköttsproducenterna hade högre frekvens av ofta förekommande ilska och frustration jämfört med växtodlings- och grisproducenterna.

Hur går vi vidare?

Syftet med denna undersökning var att ”ta pulsen” på lantbrukarnas psykosociala arbetsmiljö och hälsa för att skaffa ett underlag för utarbetning av ett åtgärdsprogram för hur de psykosociala arbetsförhållanden, psykisk hälsa samt sociala nätverk på landsbygden kan förbättras (ny ansökan). Åtgärdsprogrammet skulle kunna innehålla utbildningar/kurser/stödinsatser både på individ och också på gruppnivå, bildande av sociala nätverksgrupper som komplement till den redan etablerade stöd- och krisverksamhet som finns för lantbrukare samt stödinsatser för att förbättra samarbete, kommunikation och dialog mellan lantbrukare och myndigheter. Som ett led i utarbetandet av ett åtgärdsprogram behövs fördjupande intervjuer med lantbrukare, representanter från branschorganisationerna (t.ex. LRF och SLA) och statliga myndigheter (kommuner, länsstyrelser och Jordbruksdepartementet) samt psykologer, coacher, processledare och kommunikatörer.

Kommunikation och kunskapsförmedling

Under 2012 kommer projektresultaten att publiceras i Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap rapportserie, i ett sammanfattande faktablad och i en vetenskaplig tidskrift (t.ex. Journal of Agricultural Health & Safety) Projektet kommer att presenterats vid nationella och internationella konferenser bl.a. på *Nordic Meeting on Agricultural Occupational Health & Safety* (NMAOH) i Ystad i augusti 2012 och

eventuellt på konferenserna, *the second biennial National Centre for Farmer Health conference* i Hamilton, Victoria, Australien i september, 2012 och *the World Safety Congress* i september/oktober 2012 i New Zeeland. Dessutom kommer resultaten att vara tillgängliga (pressmeddelande) och presenteras (tidningsartiklar) i media t.ex. Land, ATL, SLA, Lantbrukets samt på andra relevanta hemsidor (t.ex. LAMK, SLF, SLU, LRF, SLA). Resultaten kommer också att ingå i som en viktig del av undervisningen och i kursmaterial på olika arbetsmiljökurser för bl.a. lantmästare och övriga studentgrupper. Slutrapport, populärvetenskaplig sammanfattning, frågeformulär samt kommande publiceringar kommer att publiceras på projektets hemsida <http://194.47.52.48/nmaoh/psykosocial/>. Den vetenskapliga artikeln kommer ev. att publiceras på hemsidan om tidskriften medger detta.

Referenser

- Elliott, M., Heaney, C., Wilkins, J., Mitchell, G. and Bean, T. 1995. Depression and perceived stress among cash grain farmers in Ohio. *Journal of Agricultural Safety and Health*, 1: 177-184.
- Gunderson, P., Donner, D. Nashold, R., Salkowicz, L., Sperry, S. and Wittman, B. 1993. The epidemiology of suicide among farm residents or workers in five north-central states, 1980-1988. *Am J Prev Med*, 9 (suppl 1):26-32.
- Holmberg, S., Thelin, A., Stiernström, E-L, Svärdsudd, K. 2004. Psychosocial factors and low back pain, consultations, and sick leave among farmers and rural referents: A populations-based study. *Journal of occupational and environmental medicine*. 45,9:993-998
- Johnsson, JV. 1986. The impact of workplace social support, job demands and work control upon cardiovascular disease in Sweden. Doctoral Dissertation, Dept. Of Environmental and Organizational Psychology, University of Stockholm.
- Jord til Bord. 2005. *Under åben himmel – rapporten om psykiske arbejdsmiljø i brancherne: landbrug, skovbrug og anlægsgartneri*. Branchearbejdsmiljørådene.
- Karasek RA, *Job Demands, Job Decision Latitude, and Mental Strain: Implications for Job Redesign*. Jr. *Administrative Science Quarterly*, Vol. 24, No. 2 (Jun., 1979), pp. 285-308
- Karasek, RA & Theorell, T. 1990. *Healthy work. Stress, productivity, and the reconstruction of working life*. New York, Basic Books.
- Kolstrup, C; Lundqvist, P. & Pinzke, S. 2008. *Psychosocial Work Environment Among employed Swedish Dairy and Pig Farmworkers*. *The Journal of Agromedicine*, 13(1): 23-36
- Kolstrup C, Stål M, Pinzke S, Lundqvist P. 2006. *Ache, pain, and discomfort: The reward for working with many cows and sows?* *The Journal of Agromedicine*, 11(2):45-55
- Lundqvist, P. 1988. Working environment in farm buildings. Results of studies in livestock buildings and greenhouses. Swedish university of agricultural sciences. Department of farm buildings. Dissertation. Report 58. Lund.
- NIOSH, 1996. National occupational research agenda. U.S. Department of Health and Human Services, Public Health Service, Centers for Disease Control and Prevention, National Institute for Occupational Safety and Health. DHHS (NIOSH) Pub No.96-115, p 67.
- Pinzke, S. (2003). Changes in working conditions and health among dairy farmers in Southern Sweden. A 14-year follow-up. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine:AAEM* 10, 185-195.
- Pinzke S. Towards the good work. Methods for studying working postures to prevent musculoskeletal disorders with farming as reference work [doctoral thesis]. Alnarp (Sweden): Swedish University of Agricultural Sciences; 1999.
- Stål M. Upper extremity musculoskeletal disorders in female machine milkers—an epidemiological, clinical and ergonomic study [doctoral thesis]. Lund (Sweden): University of Lund; 1999
- Walker, L. and Walker, J. 1987. Stressors and symptoms predictive of distress in farmers. *Fam Relations*
- Wallis, Allison, Dollard, Maureen & Edwards, John W. 2006. A local job demand/control model for SA dairy farmers. The 16th International Congress of Agricultural Medicine and Rural Health (IAAMRH). Lodi, Italy, juni 18-21 2006. Proceedings p 31.